GÖTEBORGS UNIVERSITET

Förkroppsligandet av det abstrakta

Lärares syn på religion och materialitet

Namn Rebecka Ordenes Berggren
Program och ämne: Ämneslärarprogrammet, gymnasieskolan. Religion och engelska

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LGRE2A, Självständigt arbete 2 för gymnasielärare
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT/2022
Handledare: Wilhelm Kardemark
Examinator: Henrik Bogdan

Nyckelord: ramfaktorer, materialitet och religion, religionskunskap, skola och religion, skola och materialitet

Abstract

This study inquiries to research if this view of religion is also prominent in upper secondary school teachers teaching religious studies. This study aims to research the attitude of religious studies teachers in Sweden and their choices regarding material culture. Based on the theoretical frameworks of the ramfaktorsteorin and religion-and-materiality. The data was collected through a series of semi-structured interviews with upper secondary school teachers certified to teach religious studies at an upper secondary school level, meaning they have an university level education in religious studies. All of the teachers work in south west Sweden and had been working as religious studies teachers for more than ten years.

The results conclude that there are multiple factors to be taken into consideration when using material culture in teaching. Time, schedule, the students, the school's economics and the teachers themselves are important factors affecting the possibility to use material culture in school. When it is used it is either as a tool for students to understand abstract reasonings or the object itself is of importance.

Förord

鐘消えて 花の香は撞く 夕かな
- 松尾 芭蕉[1]

Citatet ovan är en haiku som brukar representera materialitets förmåga att kvarstå. Ljudet från klockan i templet och lukten från blommorna målar bilden av en vardag alla känner igen och upplever. I Sverige kan det liknas till lukten av blommor en vårdag när vi hör kyrkklockorna slå från den närliggande kyrkan. Materialitet är runt om oss varje dag och är likaså en del av religion.

Denna uppsats utgår från att materialitet är en relevant del av religion precis som de teologiska aspekterna av religion. Studien i denna uppsats undersöker lärares syn på religion och materialitet i form av en kvalitativ intervjustudie som undersöker lärare i Sverige.

1. Ljudet av tempelklockor försvinner, doften av blommor är genomträngande, jag undrar om det är kväll? - Matuso Bashō

Innehållsförteckning

1 Inledning 1

1.1 Syfte och frågeställningar 2

1.2 Material 2

1.3 Metod 3

1.3.1 Analysmetod 4

2 Etiska förhållningsätt 5

3 Teori 5

3.1 Ramfaktorteorin 5

3.2 Religion och materialitet 6

4 Tidigare forskning 8

4.1 Läromedel i religionskunskapsundervisningen 8

4.2 Ramfaktorer i skolan 11

5 Analys 14

5.1 Styrdokument samt vad faktorer som påverkar dessa 14

5.2 Faktorer kring skolans organisation 15

5.3 Ekonomiska och materiella faktorer 16

5.4 Sociala förhållanden på skolan 17

5.5 Faktorer kring eleverna 18

5.6 Läraren 20

6 Diskussion 22

7 Slutsats 26

8 Referenslista 28

9 Bilaga: Intervjuguide 31

1 Inledning

Materialitet är en del av religion. Den påverkar människor liv och sätt att tro. Det materiella har flera olika funktioner, detta kan innebära allt från att olika föremål är heliga i sig själva till att de används i ritualer av olika aspekter (Meyer & Houtman, 2012s, s.6-7). Materialitet inom religion är olika uttryck för religionen som tar en specifik fysisk form. Materiella ting kan vara ett sätt för högre krafter att manifestera sig i en fysisk form för människor att ta del av (Engelke, 2012, s.60; Van Den Hemel, 2012, s.73). Denna del av religionen kommer dock sällan upp till ytan i religionskunskapsundervisningen. Det innehåll som brukar presenteras är en västerländsks syn på religion vilket innebär att det främst handlar om den abstrakta tron (Jahnke, 2021, s.59-60).

Materiell kultur i denna uppsats använder förklaringen som de flesta forskare använder vilket är att materiell kultur innebär alla aspekter som berör ting, platser, artefakter och kroppar. I samband med religion så innebär detta alla tidigare nämnda aspekter som berör religionen på något sätt. Religion är något som berör människors liv precis som materiella ting berör människors liv. Skulle alla materiella aspekter ignoreras från religion skulle det vara en felaktig bild av vad religion kan vara för många människor. Till exempel så är bindandet av sina armar med tefillin en viktig del för många judar när de ber, att ta bort det materiella tinget blir för många som att ta bort en del av bönen och det heliga i ritualen (Morgan, 2010, s.16).

Det finns flera punkter i det centrala innehållet för religionskunskap 1 på gymnasiet där lärare bör använda sig av materiell kultur. Till exempel står det att eleverna ska kunna känna igen kännetecken för grupper och individer, vilket skulle kunna vara kors eller heliga platser. Även individer identitetsskapande i relation till riter är ytterligare en punkt som är optimal för att låta eleverna ta del av olika ting i relation till olika religiösa traditioner. Då många religiösa individer har en stark anknytning till föremål. Detta bara för att nämna några, i andra religionskunskap kurser för gymnasiet eller högstadiet finns det ytterligare punkter i det centrala innehållet där lärare kan använda sig av materiell kultur i sin undervisning.

Med detta i åtanke är det intressant att undersöka hur lärare ser på religion och vad deras religionsförståelse är. Har de en syn på religion som inte endast är tankar om gudar och högre makter utan även det materiella. Notera att det finns flera olika aspekter av religion som är relevanta för bredare religionsförståelse, men i denna uppsats kommer fokuset vara på materialitetens roll i religion. Syftet med denna uppsats är då att undersöka lärare och deras förståelse av religion och materialitet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka lärares förhållningsätt till materiell kultur i religionskunskapsundervisningen. För att bäst uppfylla syftet utformas fyra frågeställningar. Första frågan undersöker hur lärare menar att materiell kultur används, detta för att undersöka hur lärare själva uppfattar att materiell kultur används i deras undervisning. Andra frågan undersöker lärares syn på materiell kultur, hur se ser på materiell kultur generellt utöver undervisning. Tredjefrågan berör lärares syn på religion och materialitet, hur de uttrycker sig om sin förståelse av sambandet mellan religion och materialitet. Fjärde frågan berör vilka faktorer som påverkar lärares val att använda sig av materiell kultur i deras undervisning, denna frågeställning undersöker vad som påverkar läraren i deras arbete i religionskunskap i relation av materiell kultur. Alla dessa frågor kompletterar varandra för att uppnå syftet.

Frågeställningar

1. Hur menar lärare att materiell kultur används i religionskunskapsundervisningen?
2. Hur ser lärare på användandet av materiell kultur i undervisningen?
3. Hur kan lärares syn på religion och materialitet beskrivas?
4. Vilka faktorer påverkar lärares val att använda sig av materiell kultur i deras undervisning?

1.2 Material

Urvalet för studien består av tre kvinnor och två män. Ett kriterium för urvalet var att de skulle ha lärarlegitimation samt vara behöriga att undervisa i religionskunskap antingen på gymnasienivå eller högstadienivå. Ett annat kriterium är att de skulle vara erfarna lärare med minst tio års erfarenhet av att vara religionskunskapslärare. Dessa kriterier fastslog då om de är behöriga i religionskunskap innebär det att de fått en utbildning inom religionskunskap på högskolenivå. Har lärarna flera års erfarenhet innebär det att läraren fått tillfälle att testa flera olika typer av undervisning. Under sin utbildning kan läraren ha tagit del av olika delar av materialitet i relation till religion och under åren som verksam lärare kan de ha använt sig av olika delar av materiell kultur i deras undervisning. Geografiskt är det en koncentrerad grupp då samtliga intervjuade befann sig i Västra Götaland, Sverige. Detta då det var enklast att hitta och resa till lärare för intervju.

Intervjuobjekten införskaffades på olika sätt. Ett intervjuobjekt nåddes genom e-mail som skickades till samtliga gymnasieskolor i Trollhättan. Mailet skickades till rektorer och expeditioner där förfrågan om intervju framstod och där rektorerna/expeditionerna ombads skicka intervjuförfrågan till sina religionskunskapslärare. Vissa utav skolorna hade kontaktuppgifter till lärarna på deras hemsida, i detta fall skickades intervjuförfrågan via e-mail direkt till dem. De resterande fyra intervjuobjekten kontaktades i person på deras arbetsplatser genom att jag gick till lärarrum på skolan och frågade öppet efter religionskunskapslärare som var villiga att bli intervjuade. Jag hade ingen relation till lärarna innan intervjuerna genomfördes.

Presentation av deltagare:

- Saga, kvinna i 50-årsåldern, cirka 30 år i yrket, undervisar i Västra Götaland. Behörig i: Engelska, historia, geografi, samhällskunskap och religionskunskap
- Vidar, man i 40-årsåldern, cirka 20 år i yrket, undervisar i Västra Götaland. Behörig i: Historia, samhällskunskap, geografi och religionskunskap.
- Freja, kvinna i 50-årsåldern, cirka 15–20 år i yrket, undervisar i Västra Götaland. Behörighet i: Bild, historia, samhällskunskap, geografi och religionskunskap
- Embla, kvinna i 50-årsåldern, cirka 20 år i yrket, undervisar i Västra Götaland. Behörighet i: Samhällskunskap, hållbar utveckling, psykologi och religionskunskap.
- Tor, man i 50-årsåldern, cirka 20 år i yrket, undervisar i Västra Götaland. Behörighet i: Historia, geografi, samhällskunskap och religionskunskap

1.3 Metod

Syftet med denna uppsats var att ta reda på lärares attityder till användningen av materiell kultur i religionskunskapsundervisningen samt hur den påverkar undervisningen på olika plan. För att bäst finna svar till detta syfte valde jag att genomföra semistrukturerade intervjuer med högstadielärare och gymnasielärare i ämnet. För att avgränsa det stora område som ingår i materiell kultur så har endast de aspekter som materialet pratat om varit i fokus och analyserats. I denna studie har det inneburit främst artefakter och studiebesök, även om det förekommer andra aspekter i bakgrunden hos några av de intervjuade.

Enligt Dalen (2015) kan semistrukturerade intervjuer låter en ta reda på intervjuobjektens känslor, tankar och egna erfarenheter, vilket stämmer överens med vad syftet med studien är. Till intervjuerna användes en intervjuguide som utvecklades för att

finna svar till frågeställningarna och syftet med studien. Genom att använda semistrukturerad intervju som metod ger det möjligheten att både få svar på området av intresse med riktade frågor samt att friare samtal också inkluderas i intervjun (Dalen, 2015, s.35).

Intervjun inleds med bakgrundsfrågor för att ge en lättsammare inledning av intervjun. Detta för att skapa en bekväm stämning mellan intervjuare och intervjuobjekt samt införskaffa information om bakgrundsfaktorer. Sedan ställs olika frågor för att operationalisera de olika frågeställningarna. Först var det frågor om hur föremål kommer till användning i undervisningen. Frågorna undersökte svårigheter och möjligheter med användandet av materialitet i undervisningen. Sedan frågor hur lärare ser på användningen av materiell kultur i olika aspekter. Slutligen frågor som reflekterar vad lärarens syn på religion är, om de anser att materialitet är en del av religion och en väsentlig del. Avslutningsvis så ställs en avrundande fråga om intervjuobjektet har några egna tankar och funderingar som den vill dela med sig av för att knyta ihop säcken.

Samtliga intervjuer spelades in för att kunna transkriberas och analyseras. Några av intervjuerna innebar fysiska träffar medan andra skedde online via tjänsten Zoom. De som blev intervjuade på de fysiska träffarna kunde det hållas ögonkontakt med och använda kroppsspråk för att förmedla svar. De som blev intervjuade via Zoom kunde inte förmedla sina svar med lika mycket icke-verbala sätt och jag kunde inte visa ett intresse på samma sätt.

Utöver verbalt språk har även det icke-verbala har en betydande roll när det kommer till kommunikation. Kommunikationen mellan två parter ökar när icke-verbalkommunikation är en del av konversationen vilket leder till att mötet känns mer personligt vilket i sig kan leda till att personen som intervjuas känner sig bekvämare att svara mer öppet (Dalen, 2015, s.42).

1.3.1 Analysmetod

Analysen har en deduktiv utgångspunkt i materialet då det kodades utifrån fem förutbestämda ramfaktorer. Det finns även en induktiv dimension av analysen då de förutbestämda ramfaktorerna inte täckte alla delar av vad som påverkar lärare i sin praktik. Det underlättar analysarbetet om materialet blir transkriberat. Det blir tydligt att tematisera svaren när de är utskrivna och en lär känna sitt material mer när en kan läsa intervjuerna (Dalen, 2015, s.69–70). När materialet var transkriberat så kodades materialet deduktivt in i de olika ramfaktorerna som valts innan intervjuerna genomfördes. Det var fem förutbestämda ramfaktorer så skapades av Imsen; 1.Styrdokument, 2. Skolans organisation, 3. Ekonomi och materialitet, 4. Sociala förhållande på skolan, 5. Elever. Dessa faktorer kommer skrivas mer i

detalj i punkt 3.1. Men, jag var öppen för att fler faktorer skulle uppkomma som inte passade in i den redan fem utvalda. En induktiv analys skedde därefter då ännu en faktor upptäcktes där den sjätte ramfaktorn skapades, läraren.

2 Etiska förhållningsätt

Intervjuerna genomfördes med etikprövningslagen (SFS 2003:460) i åtanke. De som blev intervjuade blev informerade om vad intervjun skulle användas till, de blev medvetna om att det skulle vara helt anonymt, och de gick med på att bli intervjuade och att materialet skulle användas i forskningssyfte. Innan intervjuerna blev informanterna medvetna om syftet med studien och att de skulle vara anonyma samt att innehållet i intervjun skulle anonymiseras.

3 Teori

Denna uppsats arbetar utifrån två teoretiska perspektiv. De två perspektiven kommer ge en helhetsbild av vilka faktorer som påverkar lärares syn på religion och materialitet. Ramfaktorsteorin för att med hjälp av ramfaktorer förstå vad som påverkar lärares val att använda sig av materiell kultur i sin undervisning. Religion och materialitet är ett teoretiskt fält som är relevant till denna studie då det ger en förståelse för materialitets inverkan på religioner och människors syn på religion och materialitet. Tillsammans kommer de att användas i analysen och i diskussionen för att undersöka lärares syn på materialitet i religionskunskapsundervisningen.

3.1 Ramfaktorteorin

Ramfaktorsteorin har sitt ursprung i en undersökning som genomfördes under 1960-talet. Undersökningen visade att lärare anpassar sin undervisning efter styrgruppen i klassen, alltså en specifik grupp elever. Det ledde till diskussionen om förutsättningar som kunde påverka undervisningen, dessa ‘förutsättningar’ kallas nu ramfaktorer och är de faktorer som påverkar undervisningsprocessen. Vilka ‘ramar’ som är i fokus varierar beroende på vilka som väljs ut av forskarna att titta på. Dessa ‘ramar’ kan anses som hårda, alltså att dessa gränser som ramarna innebär inte går att påverka eller överträda. Dock, med lärares autonomi så kan gränserna bli mjuka, då gränser inte är lika fasta som de kan verka (Widholm, 2020, s. 67-69). Dessa ramar kan kategoriseras i två delar, inre och yttre ramar. Inre ramar är det som påverkar

elever direkt, till exempel vilka läromedel en lärare väljer att ge till sina elever. De yttre faktorerna är å andra sidan precis som namnet insinuerar de faktorer som är utanför klassrummet som påverkar undervisningen (Lindblad & Sahlström, 1999, s.73-74). I denna studie har jag valt att använda mig utav Imsens ramfaktorer. Dessa ramfaktorer kategoriseras i fem grupper; 1. Styrdokument, vilket handlar om de statliga aspekterna av vad som kan påverka. 2. Faktorer kring skolans organisation, olika aspekter kring skolan som lärare jobbar på, som till exempel schema. 3. Ekonomiska och materiella faktorer, handlar om vilka pengar som finns att spendera på skolan samt olika fysiska faktorer. 4.Sociala förhållanden på skolan, denna kategori handlar om lärares samarbete mellan andra kollegor på skolan. 5. Faktorer kring eleverna, detta handlar om alla aspekter som berör eleverna, till exempel elevers motivation (Imsen, 1999, s.313). Imsen skiljer inte här på mjuka och hårda faktorer, dock skulle en kunna urskilja några mjuka och några hårda faktorer. De som skulle kunna uppfattas som hårda är styrdokumenten, skolan organisation och de ekonomiska och materiella faktorerna. Resterande av Imsens ramfaktorer (faktor 4 och 5) kan ses som mjuka faktorer då de inte är lika tydliga och fasta i sin natur. I denna uppsats används Imsens fem ramfaktorer samt en sjätte faktor som jag identifierat vilket är *läraren*.

Denna teori kommer användas i analysen och kommer vara extra användbar för att förstå svaren till frågeställning 1 och 4. Vilket är hur lärarna anser att materiell kultur används i undervisningen och vilka faktorer som påverkar deras val av användandet av materiell kultur.

3.2 Religion och materialitet

Den här uppsatsen har en syn på religion som inte endast något som existerar i tanken utan även i materiella ting. Dock så kommer fokuset i denna studie vara på artefakter och studiebesök av heliga platser för att avgränsa området. Materialitet är en relevant del av religion då det ger uttryck för religionen i fysisk form, exempel på detta är amuletter och tempel. Det ger alltså en tydlig bild av vad religionen kan vara. Gudar kan via materiella ting kommunicera med människor och vice versa. Även andra övernaturliga krafter kan manifestera sig i objekt (Engelke, 2012, s.60-61; Van Den Hemel, 2012, s.73). Ett exempel på detta är Buddhastatyer. Oavsett vilket material de är gjorda av så blir det inte en Buddha innan de invigs. Hur den invigs varierar mellan olika buddhistiska traditioner men det brukar kretsa kring att Buddha kan se på ett eller annat sätt, till exempel genom att statyns ögon målas. Buddha får sedan liv genom att munkar sitter under en natt och berättar för statyn om

Buddhas liv (Lopez, 2012, s.89).

Uppsatsen tar även ett teoretiskt avstamp i David Morgans förklaring av hur materiell kultur hänger ihop med religion. Materiell kultur inom religion kan kategoriseras som bilder och ting. Ofta beskrivs religion som något som handlar om människors direkta relation till gudar eller andra högre krafter. Relationen mellan grupper/individer och den materiella aspekten av religion förbises helt. Ibland så räknas inte bara objekt med i definitionen av vad materiell kultur innebär i denna aspekt utan även människans olika sinnen (lukt, hörsel, syn, smak och känsel) samt människan själv är en del av vad som utgör materiell kultur (Morgan, 2010, s.15). Här i Sverige där en protestantisk självförståelse varit prominent har en sorts religiositet fått rampljuset medan andra, där till exempel materialitet är en viktig del, kommit i skymundan. Det teologiska är det som står i fokus medan det ”världsliga’’ ses som något mindre relevant inom studier av religionsvetenskap. Meyer och Houtman (2012) anser att religion ses även utifrån ett sekulärt synsätt där religion är något som finns inom människor och som är privat, det ska alltså inte vara en del av samhället. Religiösa objekt och praktiker blir svårförståeliga vilket leder till att debatt sker kring religiös materiell kulturs plats i samhället, såsom moskéer eller varför kvinnor bär hijab ute i samhället, dessa religiösa ting ses som något som stör det sekulära och neutrala samhället (Meyer & Houtman, 2012, s.1-2). Olika länders urinvånares rättigheter till de platser som de anser vara heliga är också en debatt, vem som egentlig har rätt till en plats. Fokuset hamnar på det abstrakta kring religion och minskar värdet av materiell kultur till att endast ha ett symbolvärde i stället för att ha en likvärdig betydelse för en religiositet precis som teologin. Även de religioner som verkar vara helt utan ting tenderar att ha någon sorts materialitet i utövandet, det beror på vilken syn på religionen som råder. Religion är inte endast gudar och andar, utan även praktiker som kan kopplas till en persons livsåskådning genom olika former av materiell kultur. Det är inget *tillägg* till en religion, utan en del av den (Meyer & Houtman, 2012, s.5-7). När materialitet ses som något av större relevans blir debatten inte lika svår som den är idag när de olika sidorna har olika syn på religiös materialitets plats i samhället.

Denna teori kommer användas i diskussionen och i analysen. Med hjälp av denna teori kommer jag kunna diskutera resultaten från analysen och främst på svar på fråga två och tre. Alltså hur lärare ser på användandet av materiell kultur i religionskunskapsämnet och kopplingen mellan religion och materiell kultur.

4 Tidigare forskning

Det finns flera sätt att närma sig materiell kultur och religionskunskapsundervisningen i svensk skola. I denna uppsats har jag valt att avgränsa detta område om tidigare forskning till läromedel inom religionskunskap och tidigare studier om ramfaktorer. Det finns en del forskning inom användandet av läromedel i olika skolkontexter. Dock, finns det inte mycket tidigare forskning om olika studier om ramfaktorer. Denna uppsats har en bred förståelse av vad läromedel innebär. Detta begrepp innebär i denna studie allt material som används i lärprocessen.

4.1 Läromedel i religionskunskapsundervisningen

Läroboken har en betydande roll i religionskunskapsundervisningen. Flera studier pekar på att läroboken har en dominant roll i religionskunskapsundervisningen, både i Sverige och utomlands. Dock så varierade mängden av användandet av läroboken i undervisningen mellan olika länder (Zieberts & Riegel, 2009, s.199).

I Sverige från en äldre studie visar det att läroboken tar stor plats under lektioner. Forskare som tittat på hur undervisningen av hinduism i Sverige noterade att läroboken tog upp en stor del av undervisningen (Svingby, 1982). En annan studie som undersökte vilka läromedel som används mest i religionskunskapsämnet visade på att 47,7% av lärare använder läroboken ofta i sin undervisning i Sverige. Men 93,3% av de som svarade på undersökningen menar att det är viktigt att göra studiebesök. Dock så var det endast 15,5% som sa att de utförde studiebesök ofta (Osbeck & Pettersson, 2009, s.211).

De tre mest använda läromedlen i religionskunskapsundervisningen i Sverige är läroboken, bilder och dokumentärbilder. En studie som gjordes på 1200 stycken religionskunskapslärare visar att lärare är medvetna om att det finns flera olika slags läromedel att använda sig av i sin undervisning men vissa får mer plats i undervisningen. När svaren om vilka läromedel de använde ställdes i relation till olika bakgrundsfaktorer blev svaren mer nyanserade. Läroböcker användes mer på högstadiet än på gymnasiet, de var vanligare bland äldre lärare samt på små orter. De mindre använda läromedlen (artefakter, musik, bilder och religiösa urkunder) användes mer utav kvinnliga lärare på gymnasiet än andra grupper. De lärare som själva identifierade sig som religiösa använde ett varierat urval av läromedel än de som inte identifierade sig som religiösa (Broberg, 2020, s.45–55).

I Norge liknar valet av läromedel i religionskunskapsämnet samma som i Sverige.

Främst var det läroboken som användes men oftast så ville lärarna skapa intresseväckande start på lektionerna och valde då att använda sig av musik, bilder och filmer. Dock så används inte läroboken i samma utsträckning vid undervisning kring etik och moral jämfört med resterande områden i religionskunskapsämnet. Lärarna i denna studie uppgav att tidsbrist var en av anledningarna till att läroboken användes i en sådan utsträckning. Sedan finns det även en rädsla att ge fel information om religion till sina elever. I Norge ska skolan vara dominerad av faktakunskaper samt att det finns en chans att en elev med en religiös tillhörighet inte instämmer med det läraren säger. Därmed finns det en trygghet att använda sig av läroboken som kan anses objektiv (Tallaksen & Hodne, 2014, s.352-363).

Det finns flera likheter mellan svenska och norska skolor och valet av läromedel i religionskunskapsämnet. Nyheter av olika slag spelar stor roll i ämnet, både lärare och elever tar upp nyheter som de sett på olika medier. Alltså tar nyheter, artiklar, spelfilmer, och dokumentärer en stor del av undervisningen utöver läroboken. Detta resulterar i att mer kontroversiella frågor kring olika religioner får mer tid än andra delar av det centrala innehållet (Toft & Broberg, 2018, s.243). De kontroversiella frågorna brukar främst handla om frågor och bilder av islam. När fokuset ligger på nyheter och olika saker från sociala medier och det används som läromedel kan konsekvenserna bli problematiska för religionskunskapsundervisningen då endast en bild av religionen visas för eleverna (Toft, 2018, s.274–276). En anledning till att det är mycket nyheter i undervisningen är att lärarna i både Sverige och Norge behöver visa eleverna värdet i ämnet. För att skapa intresse hos ointresserade elever väljer lärarna att lyfta fram aktuella nyheter (Toft & Broberg, 2018, s.234).

En liknande studie genomfördes i England 2010 där lärare fick svara på frågor kring vilka läromedel de använder i religionskunskapsundervisningen. Där var det vanligaste förekommande läromedlet filmer och resurser online. Religiösa artefakter förekom också i England men främst för elever i de yngre åldrarna medan elever på gymnasienivå inte fick ta del av religiösa artefakter i samma utsträckning. Det var även vanligt att lärarna själva skapade läromedel som de använde i flera ämnen och inte endast religionskunskap (Jackson, Ipgrave, Hayward & Hopkins, 2010, s.204). Vidare så fann forskarna i denna studie även att det fanns fyra ingångar till religion som påverkade valet av läromedel. Världsreligioner, där läroboken används främst som informationskälla. Heliga skrifter där urkunder fungerar som läromedel. Experiment, där eleverna ska uppleva religion och uppleva religion genom erfarenhetspedagogik. Detta sker genom studiebesök, religiösa artefakter, lärarledd meditation eller annan praktik. Den filosofiska och etiska ingången, här används läroboken men också

material läraren själv samlar ihop bestående av artiklar, bilder, Powerpointpresentationer och arbetsuppgifter. Lärare använder inte läroboken helt blint utan reflektion. Många av lärarna som var med i studien oroade sig över att läroböckerna var åldrade och inte gav rätt bild av religion, eller att de som skriver böckerna inte har rätt förståelse av religion, och om de ger en tillräckligt nyanserad bild (Jackson, Ipgrave, Hayward & Hopkins, 2010, s.136).

En annan studie från England pekar på att läroböcker inte är representativa av religioner ute i dagens samhälle. Många lärare använder sig inte av läroböcker, dock påverkar det fortfarande undervisningen. Exempelvis baseras Powerpointpresentationer som lärare skapar oftast på läroboken. Även elever har kritiserat läroböcker, dessa elever har en egen religiösa tillhörighet och anser inte att den religionen som är i läroböcker reflekterar deras syn på religion, och därmed är felaktig (Conroy & Matemba, 2014, s.160).

I Tjeckien är läroboken också en dominant del av undervisningen. Läroboken påverkar vad lärarna undervisar om samt hur de undervisar. De två sätten som förekommer mest är att eleverna läser i läroboken samtidigt som läraren förklarar innehållet och att eleverna läser högt ur läroboken. 19 procent av lärare använder även annat material än läroboken och en fjärdedel av lärare beskriver att de anpassar sin undervisning efter lärobokens struktur (Sikorová, 2012, s.12–15).

I Danmark gjordes en studie som undersökte lärares val av läromedel som skiljer sig från andra länder. Där förekom även läroboken men inte i samma utsträckning. Läroboken används som ett komplement till andra läromedel, endast delar används där läraren inte har annat material att använda för området (Danmarks Evalueringsinstitut, 2009, s.61).

Religionskunskapslärare behöver hitta läromedel som gynnar undervisningen. Det finns olika sätt lärare kan göra detta utan att använda sig strikt av läroboken. De behöver se vilka möjligheter det finns för att använda sig av religiösa urkunder eller heliga platser som går att ta med elever till. Genom att använda sig av materiell kultur kan lärare hjälpa elever inte endast ta del av kunskap utan en viss ‘’*visdom*’’. Inom många delar av olika religioner är det materiella en stor del av religionen. Där förkroppsligade praktiker och objekt används för att praktisera och förmedla religionen. Hubbard MacKay (2021) menar att endast peka på olika objekt och prata om dess fysiska kvaliteter kommer inte gynna elevernas utveckling till att bli religiöst litterära utan genom att använda sig av objekt och förstå dess plats i andra delar av livsåskådningen kan eleverna utvecklas. Dock är det viktigt att eleverna blir medvetna om att en del av religion inte utesluter en annan, om lärare endast pratar om det teologiska så ger det inte en helhetsbild av en religion på samma sätt om lärare endast skulle prata om det materiella i en religion. För att skapa en mer nyanserad bild av hur religion kan

vara mångfacetterad, är det viktigt att flera väsentliga delar representeras i undervisningen. Genom att använda objekt kan det fungera som en ingång till religion i det materiella som eleverna kan förstå, antingen människor eller ting (Hubbard MacKay, 2021, s.17–18).

Den här studien behandlar materiell kultur men också läromedel i bred märkning. Med det menas inte bara läroboken, som dessa tidigare studier fokuserat på. De andra studierna har undersökt lärares relation till läromedel i allmänhet oberoende av ämne, i denna uppsats kommer det vara specifikt om läromedelsavdelningen inom religionskunskapsämnet. Majoriteten av ovanstående studier är enkätstudier, vilket innebär att svaren inte kunnat ge någon utvecklad information. Denna uppsats är en kvalitativ studie vilket kommer ge en mer ingående förståelse. Intervjuobjekten kommer kunna utveckla sina svar vilket de inte kunnat med en enkätstudie. I denna uppsats kommer inte lärarna endast kunna svar ja eller nej utan gå in på varför de svarar som de gör.

4.2 Ramfaktorer i skolan

Ramfaktorteorin har funnits sedan 60-talet och tycks ha influerat många studier. Även om det inte står rakt ut så påverkar det hur forskarna valt att genomföra sina studier. Nedan följer några exempel på studier som använt sig av ramfaktorteorin.

I en studie från 2007 av Lundström som gjordes på lärare tog fram några vanligt förekommande ramfaktorer. Lärare fick diskutera vilka faktorer som påverkade deras arbete och några gemensamma faktorer uppstod. Lärarna själva konstaterade att tid, planering, information, schema, resurser, skolledningen och kollegor var relevanta faktorer som påverkade arbetet. Lundström själv som genomförde studien konstaterade även att skolans kultur och kommunikation verkade vara viktiga faktorer (Lundström, 2007, s.101).

Tidsaspekten kan delas upp i tre undersektioner. Långsiktighet, tid för utvecklingsarbete och tiden till olika delar av lärartjänsten. Dessa faktorer upplevde lärarna som hinder i sitt arbete. De kände att de behövde tid att ta in information inför projekt då om de fick kort tid inför uppgifter kände sig oförberedda. Den konstanta förändringen inom skolan har fått många lärare att bli trötta och känner att de inte fått tillräckligt med tid mellan dessa nya besked. Lärare upplevde också att de inte förstod hur mycket tid de skulle lägga på sina olika arbetsuppgifter. Tid blir även en resursfråga då lärare behöver balansera olika delar av arbetet och de upplever att de skulle behöva mer tid åt flera aspekter av arbetet såsom handledning med elever (Lundström, 2007, s.101, s.151; Stenlås, 2009, s.51).

Resurser är också en stor faktor som påverkar lärare, där de flesta pekar på bristen av

resurser. Speciellt ämnen som är beroende av verktyg eller andra objekt för att kunna genomföra sin undervisning. Pengar är den största resursen som lärarna pekade på var en stor brist vilket ledde till att de var tvungna att återanvända och vara väldigt försiktiga men den utrustning de innehar (Lundström, 2007, s.153–154).

Bristande kommunikation mellan olika parter påverkar undervisningen och arbetsplatsen. Ofta så delas olika delar av skolan upp i olika arbetslag och program, detta separerar skolan vilket också kan leda till att kommunikationen mellan dessa olika grupper försämras. Kommunikationen inom gruppen kan fungera bra men den skolöverskridande kommunikationen kan försämras (Lundström, 2007, s.154).

Schema uppkommer också som en faktor. Dock så är denna faktor kopplad till andra faktorer såsom kommunikation och tid. Lärare kan uppleva att de inte får vara delaktiga i sin schemaläggning, i större utsträckning på stora skolor, vilket många upplever som okänsligt. Även hur schemat är uppbyggt kan påverka lärare och deras möjligheter för att genomföra olika aktiviteter och möjlighet att vara mer flexibla (Lundström, 2007, s.157).

En annan faktor som kan påverka lärare och deras undervisning är eleverna. Förekommer det problem mellan elever så påverkar det även lärares möjlighet att utföra sitt arbete. Jobbet som lärare utvecklas från att vara en person som ger kunskap och undervisar till att bli kurator och socialarbetare. Det är inte något som många lärare upplever som något positivt. Är även eleverna omotiverade att vara i skolan eller lektionerna så kan de komma att påverka lärarens arbete (Lundström, 2007, s.157–158).

Även i en annan studie av Öberg från 2019 så uppmärksammas liknande ramfaktorer som hos Lundström. Studien genomfördes på tjugo lärare i Sverige som undervisade i Samhällskunskap där det framkom att det finns flera ramfaktorer som kan påverka undervisningen. Resultaten kunde grupperas inom fyra kategorier av ramfaktorer. 1. Den personliga faktorn, 2. Den didaktiska faktorn, 3. Den styrande faktorn, och 4. Samhälleliga faktorn. Den personliga faktorn handlar om aspekter som berör läraren själv, som bakgrund. Den didaktiska faktorn är aspekter som berör undervisning och didaktik, som didaktiska modeller. Den styrande faktorn innebär styrdokument och andra policydokument. Den sista, samhälleliga faktorn, handlar om samhällets inverkan på skolan, så som teknikens utveckling. Det fanns även en ytterligare stor faktor som påverkade alla dessa fyra kategorier, vilket var den elev relaterade faktorn. Samtliga lärare i studien nämnde inte elever specifikt som en faktor men nämnde dem i relation till varje annan kategori. Olika lärare ansåg att de olika faktorerna var olika viktiga. För några var den personliga faktorn den mest dominerande medan för andra var det den didaktiska faktorn eller den styrande. Dock så var det ingen av

lärarna som ansåg att den samhälleliga faktorn som var mest relevant (Öberg, 2019, s.310–315).

Öberg jämfört med Lundström tittar även på den personliga faktorn och den didaktiska faktorn. Möjligtvis har lärarna i Lundströms studie kopplat de faktorerna de tryckt på som viktiga till det didaktiska men det är inte utskrivet. Inte heller nämner Lundström att läraren själv kan vara en ramfaktor. Men de aspekter som Lundström tar upp kan hamna under kategorierna som också Öberg uppmärksammat. Resurser, schema och tid kan alla hamna under den kategorin som Öberg kallar för *den styrande faktorn*. Faktorer inom denna kategori är faktorer som de som styr skolan bestämmer och som lärarna inte har mycket kontroll över. Lärare kan inte alltid ha mycket kontroll över hur mycket tid som ska gå till olika arbetsuppgifter, detta hänger även ihop med schema och resurser. Lundström pekar på att det ’sociala kring eleverna’ som en viktig faktor. Lärarna tar själva också upp detta, medan Öberg läste av det mellan raderna. I Öbergs studie så var det nästan en självklarhet att eleverna påverkar undervisningen i alla aspekter, till den grad att det inte var värt att nämna som en enskild faktor. Samma självklarhet ses inte i Lundströms studie, där det redan i intervjustadiet av studien sågs som en enskild faktor.

Läroplanen är ytterligare en faktor som kan komma att påverka lärare i deras yrkesutövning. Läroplanen från 2011 säger tydligt att läraren ska ha fokus på alla individuella elever. Lärare ska i sin roll handleda, stimulera, stödja och ge särskilt stöd samt utgå från sina elevers behov, erfarenheter, förutsättningar och tänkande (Skolverket, 2011). Detta fokus fanns även på den tidigare läroplanen från 90-talet (Francia, 2011, s.404). Styrdokumenten kan agera som ett stöd för lärare, de kan luta sig tillbaka på dem när de gör val. De förväntas även att använda sig mycket av styrdokumenten vilket även gör att lärare känner sig begränsade av dem. Dock så anses de även vara otydliga vilket låter lärare använda sin autonomi som lärare för att själva bestämma innebörden av dem. Lärare styrs direkt och indirekt av faktorer som de inte har någon större inverkan på. De påverkas direkt av läroplanen och skollagen, samt indirekt av faktorer som utbildningsinsatser eller ekonomiska anslag (Fredriksson, 2010, s.120–121).

Den nya skollagen har även påpekats som en ramfaktor för lärare i deras undervisning. Skollagen säger att skolan ska vara likvärdig för alla. Lärare behöver ha det i åtanke när de planerar sin undervisning, de behöver se till att alla deras elever får en utbildning på deras villkor. Det pekar även på vilken nivå skolan ska ligga på men samtidigt påverkar det hur mycket en skola kan ha en egen inverkan. De flesta tolkar lagen som synonymt med

jämställdhet och jämlikhet vilket innebär att skolan ska vara en plats där alla ska acceptera varandra (Quennerstedt, 2012, s.52–60).

5 Analys

Analysen i denna uppsats är av både deduktiv och induktiv ansats. Analysen av materialet inleddes med deduktiv analys samtidigt som jag upptäckte att det fanns viktiga delar som inte fångades av en deduktiv kodning. Analysen kommer genomföras med totalt sex teman som jag valt att använda mig av. Imsens fem ramfaktorer, 1. Styrdokument, 2. Faktorer kring skolans organisation, 3. Ekonomiska och materiella faktorer, 4. Sociala förhållanden på skolan, och 5. Faktorer kring eleverna. Sedan tillkom ett sjätte tema som jag kom fram till genom en induktiv analys istället för en deduktiv analys.

5.1 Styrdokument samt vilka faktorer som påverkar dessa

Samtliga intervjuade lärare förutom Vidar nämnde att styrdokumenten påverkade deras praktik i någon mån. Hur stor inverkan lärarna upplevde att styrdokumenten hade på deras undervisning varierade mellan de olika intervjuade. Freja nämner att hon försöker synka sin redan existerande plan med det centrala innehållet. Hon nämner att hon diskuterar med sina kollegor om vad från det centrala innehållet måste tas upp i undervisningen och hur de på bästa sätt ska genomföra det. Dock så säger hon att hon ger innehållet en egen touch som hon inte diskuterar med sina kollegor. Styrdokumenten är en faktor men inte en som påverkar till stor del. Tor nämner bara styrdokumenten i förbifarten, det var inte en del som han ansåg till stor del påverkar hans undervisning. Han nämner att skolan ska vara en sekulär plats vilket gör det svårt att motivera att ta med eleverna på studiebesök. Embla och Saga skiljer sig från Freja och Tor i att de använder sig mycket av styrdokumenten och anser att de är ytterst viktiga för att genomföra en korrekt undervisning. Saga nämner flera gånger i intervjun olika direktiv från Skolverket som påverkar hennes undervisning.

> Ja alltså, man måste ju naturligtvis utgå ifrån Skolverkets direktiv vad det gäller syfte och vad det centrala innehållet. Det styr ju det mesta skulle jag vilja säga av innehållet i undervisningen. (Saga, 2022).

Utöver syftet och det centrala innehållet så berättar Saga senare i intervjun att hon kommer att behöva ändra hur hon ska lägga upp sin undervisning i framtiden i och med att en ny läroplan kommer implementeras till hösten. Den nya läroplanen kommer vara mer kunskapsorienterad

jämfört med den tidigare samt innehålla några förändringar i det centrala innehållet. Embla pratar mycket om de olika betygskriterierna, det centrala innehållet, syftet och det faktum att religionskunskap endast är en 50 poängskurs på gymnasiet. ‘’Det är ju en verklighet där en 50 poängskurs som är kanske en av dem som är mest fyllda av stoff.’’ Säger Embla och menar att det inte finns tid för många utstickare i undervisningen. Styrdokumenten avgör vad som ska vara med i undervisningen och hur mycket tid som ska läggas på varje område.

5.2 Faktorer kring skolans organisation

Fyra av de fem intervjuade lärarna pekade på faktorer som handlade om skolans organisation. Denna faktor verkar ha påverkat lärarna mycket i sin relation till sin undervisning. Denna faktor hänger till viss del ihop med de ekonomiska och materiella faktorer som till viss del är på grund utav skolans organisation. Schema och tid är två faktorer som flera utav de intervjuade menade påverkade deras möjligheter att använda sig av materialitet i sin undervisning.

> Det andra problemet är att jag vid varje lektion byter årskurs, sal och ibland också hus. Så att föra med sig föremål som är skrymmande eller speciella för just denna klass som har hunnit dit – är svårt! Då jag byter och ska röra mig mellan salar på kort tid, så hinner jag inte lämna in föremålet utan måste bära med mig detta – krångligt!- (Vidar, 2022).

I citatet från Vidar ser vi att det handlar både om tid och schema. Skolans organisation och rummet, materialiteten, påverkar vad som är möjligt. Liknande kommentarer ger de andra intervjuade. Embla pekar på att de stora klasserna på den skola hon jobbar innebär att användandet av föremål blir för otympligt. Hon menar att det tar för lång tid att skicka runt ett objekt så alla kan få ta del av det. Tid är även en viktig aspekt, hon anser att det inte finns tid för att genomföra studiebesök. Embla menar att det finns lite tid till att använda sig av materiell kultur i hennes undervisning, ‘’Om vi tänker oss att du har…Ja men säg 3–4 gånger till varje grej liksom till varje religion… så är det väldigt kort just för den religionen där du ska besöka om du ska gå iväg på ett studiebesök liksom…”. Det finns för lite tid undansatt för varje religion för att kunna genomföra studiebesök. Embla säger att studiebesök tar flera lektioner från hennes reguljära undervisning, vilket inte finns tid för. Det är inte heller bara hennes lektioner som blir påverkade utan även andra lärares lektioner som faller bort, detta då tid måste ges åt transport. Embla berättar även att hon inte föredrar att genomföra studiebesök då hon anser att det innebär att samtliga av hennes klasser borde få chansen att besöka samma plats. Hon säger då att representanten från dessa heliga platser inte vill att flera grupper ska

komma. Det studiebesök som eleverna får göra med Embla är en heldag i Göteborg där flera religiösa platser besöks. Detta sker en gång under elevernas treåriga utbildning, något som Embla tycker fungerar.

Tor och Vidar svarar liknande om hur tid och schema påverkar deras möjligheter att genomföra studiebesök. Det är svårt att besöka olika platser som ligger en bit ifrån skolan då det tar tid från inte bara deras egna lektioner utan även andras. Även Freja berättar att hon velat genomföra fler studiebesök än hon i nuläget gör. Av samma anledningar som Tor och Vidar väljer Freja att inte genomföra studiebesök i den utsträckning hon velat. Dock så hanterar hon detta problem genom att besöka olika heliga platser online. Hon menar att det inte kan ersätta upplevelsen av att besöka en plats fysiskt men att det är ett passande substitut som inte kräver samma resurser.

5.3 Ekonomiska och materiella faktorer

Denna kategori av faktorer hänger till stor del ihop med den över, det ekonomiska och skolans organisation går hand i hand. Tor och Vidar säger att de inte har tillgång till religiösa artefakter i den utsträckningen som hade varit optimal för undervisningen i religionskunskap. Vidar och Freja har använt sig av en stor variation av ting jämfört med de flesta av de andra intervjuade. Bland annat har Vidar använt religiös klädsel, statyer, dekorationer, smycken och människor. Han anser dock att det är svårt att hitta autentiskt material att visa i undervisningen. Freja som också har och fortfarande använder mycket olika objekt finner inga svårigheter i att införskaffa och använda objekt.

Tor har inte använt sig av fysiska objekt i sin undervisning utan endast bilder på dem, av den anledningen att skolan inte köpt in dem till hans undervisning. Det ses som ett läromedel precis som läroböcker. ‘’Nej till nej, det har man väl inte på skolan? Man har ju inte tillgång till så mycket. Man får vara glad med några böcker nästan.’’. Objekt köps inte in som läromedel i religionskunskapsundervisningen på den skola som Tor jobbar. Tor berättar även att de inte har moderna läroböcker i religionskunskap och att ämnet inte har samma status som till exempel naturvetenskapliga ämnen som har tillgång till mer material. Tor påpekar att han inte tänker köpa artefakter att visa upp då han ser det som läromedel och bör vara skolans ansvar.

Att resa till olika religiösa platser för att genomföra studiebesök kostar även pengar vilket samtliga lärare kommenterat. Detta blir ett hinder ifall lärarna vill genomföra

studiebesök. Det blir därmed en begränsad geografisk yta som lärarna kan ta med sina elever då de inte har pengarna till att resa med eleverna. Därför blir det ett begränsat utbud av platser att besöka. Saga utvecklar ytterligare att valet av plats är väldigt viktigt, det måste vara relevant och försvarbart att besöka.

> Jag brukar inte ta dem till moskén till exempel. Jag tycker inte att det blir så bra studiebesök ofta…det är ju ändå så att män och kvinnor, man har inte samma syn på män och kvinnor. Det är liksom det, det är ju det är svårt just med islam tycker jag eftersom det inte alltid ryms inom vårt demokratiska samhälle. -(Saga, 2022).

I detta citat menar Saga att det finns en viss problematik i att göra studiebesök till heliga platser. Saga säger även att om klassen besöker en helig plats som tillhör en religion måste de även besöka de andra så det blir rättvist. Hon liknar det till att bjuda in politiska partier till skolan, bjuds en in måste även resterande partier bjudas in. ”Om ett studiebesök beviljas, så ska demokrati råda och då kan/ska man besöka många andra platser också. Detta tar tid och kan leda till att ”fel” plats ska besökas.” Vidar menar i detta citat att det finns flera intressanta platser att besöka och att om endast en plats besöks så finns det risk att det inte är en optimal insiktsgivande upplevelse. Vidar har även en liknande uppfattning av relationen till studiebesök som Saga har. Flera platser måste besökas för att det ska vara så rättvist som möjligt.

5.4 Sociala förhållanden på skolan

Samtliga lärare pratar med sina kollegor om sitt innehåll i sin undervisning. Saga och Tor pratar med sina kollegor om hur de ska lägga upp sin undervisning och i vilken ordning de olika världsreligionerna ska presenteras. Detta för att underlätta för om en elev skulle byta klass. Dock diskuterar de inte vad som specifikt ska tas upp i samband till världsreligionerna. Vidar och Freja jobbar på ett liknande sätt där de planerar tillsammans med sina kollegor hur de ska lägga upp undervisningen ifall att en elev ska byta klass och kommer att behöva fortsätta sin utbildning med en annan lärare. Båda två diskuterar dock användandet av religiösa artefakter på ämneskonferenser. Embla jobbar inte med några av sina kollegor med frågor om religionskunskapsämnet. Klimatet på skolan är att varje lärare kan sitt ämne bäst och därmed har den tilliten att själv kunna bestämma hur och vad som ska används. Dock så besöker hon större träffar som arrangeras av skolan där religionskunskapslärare från flera städer träffas för att diskutera innehåll.

Den sociala faktorn mellan kollegor och andra som arbetar var den kategori av faktorer som kommenterades minst av samtliga. De nämnde inte denna faktor självmant utan nämnde först sina kollegor när de blev tillfrågade om de diskuterade material med sina kollegor. De nämnde även bara sina lärarkollegor, aldrig annan personal såsom rektor.

5.5 Faktorer kring elever

Den kategori av faktorer som diskuterades allra mest var eleverna. Det uppmärksammandes flera olika återkommande faktorer kring eleverna som påverkade lärarnas val av undervisning. Några faktorer som de flesta uppmärksammade var elevernas kunskapsnivå, ålder och bakgrund. Vidar använde sig av attribut och bilder på olika religiösa traditioner som han visste att eleverna inte möter ofta i sitt eget privata liv. Men elevernas ålder är även den en relevant faktor. Vidar säger att elever i högstadiet inte kan avgöra vad som är ‘’bra’’ för dem och vad som inte är det, vilket avgör vilka religioner som får presentera sig själva genom representanter och besök till skolan.

> Har mött sekter som vill vi ska komma på besök, eller att de ska få komma till oss och säger vi ja till ”den” sekten, så öppnas det för andra, vilket inte är bra för eleverna. De kan inte sålla själva i denna ålder utan tar mycket för givet. Det kritiska tänkandet är alltså inte ännu helt öppet. - (Vidar, 2022).

Med detta citat menar Vidar att elever inte ska vara ledande i valet av material i undervisningen. Men, att ge eleverna chansen att besöka olika religiösa platser ger dem en känsla av realitet och religionen som inte kan ersättas av bilder eller föremål säger Vidar. Även Embla trycker på elevernas kunskapsnivå. Hon anser att elever har svårt att ta in svår information själva och måste därmed lägga ner mycket tid på att eleverna ska lära sig läsa och förstå texter. För att kunna genomföra studiebesök med elever behöver de även uppnått en viss mognadsnivå för att kunna hantera situationen anser Embla.

> Men man måste prata med vissa och det liksom. Påminna om att man inte har gått till ica, liksom. Utan att det är regler och att det kanske faktiskt är regler som inte ens jag känner till så att vi måste verkligen lyssna vid vi. Vi håller oss stilla tills vi har fått deras regler, förklarade liksom. Och det här skulle man kunna tro att det bara gäller lågstadiet, men gymnasiet definitivt. - (Embla, 2022).

Detta är viktigt då Embla anser att eleverna ska lära sig om livet och förstå andra, men även för att om hon genomför studiebesök vill hon att de ska få komma tillbaka på fler studiebesök. Eleverna reflekterar skolan de kommer ifrån och läraren som tar med dem. Även Freja påpekar eleverna och deras respekt för platsen. ”Ja att man man respekterar den platsen man besöker, oavsett vilken plats det är oavsett om det är en teater eller om det är en helig byggnad. ’’.

Om eleverna tar del av materiella ting såsom artefakter kan det ge dem en förståelse för det mer abstrakta inom religion menar Freja. Tor delar denna tanke av att använda sig av ting eller bilder av ting som hjälpmedel för att eleverna ska förstå de abstrakta aspekterna av religion. Det är optimalt att använda sig av bilder eller ting då det är vad eleverna kommer möta när de är utanför skolan. De kommer inte möta läroböcker där det står fakta när de besöker en stor del av heliga platser.

Även gruppen spelar roll i lärares val i deras undervisning. Embla som nämnt innan pekar på att antalet elever påverkar om hon kan använda sig av religiösa föremål eller inte. Det tar för lång tid att använda det i större grupper medan det skulle fungera bättre i mindre grupper. Saga anser att en måste anpassa sin undervisning efter gruppen. Hon säger att hon varierar sin undervisning beroende på sin elevgrupp, vissa kan hantera mer fritt arbete men hon anser att de flesta gynnas av klassisk katederundervisning.

> För grupp helt enkelt vilken dynamik man har i gruppen och som passar både enskilda elever men också gruppen som helhet. De flesta elever, framförallt killar, presterar bättre om det är uppstyrt, katederundervisning. (Saga, 2022).

Som i citatet ovan så menar Saga att hon främst använder sig av katederundervisning. Hon anser att killar inte kan hantera att arbeta fritt på samma sätt som tjejer kan så väljer hon ofta att ha en högt strukturerad lärarledd undervisningsmetod för att säkerställa att även killarna hänger med i undervisningen. Hon säger att det är viktigt att ha en relation med eleverna för att de ska känna sig trygga med henne och villiga att lyssna och lära. Bildstöd nämner både Tor och Saga som en relevant del av undervisningen då det hjälper elever som har svårt att läsa sig till information. Det konkretiserar även det som redovisas om av läraren.

De flesta av lärarna tycks finna det svårt med materialitet i undervisningen. De har uppfattningen av att materiell kultur endast kan uppnås genom fysisk kontakt med föremål. Från deras svar indikerar det att deras syn på religion och materialitet inte går ihop med katederundervisning.

5.6 Läraren

De tidigare fem kategorierna var Imsens fem som hon etablerat. Men vid analys av materialet så togs en sjätte kategori fram vilket var läraren själv. De olika lärarna i denna studie motiverade sina val inte endast utifrån de ramfaktorerna ovan utan även utifrån sig själva. De olika lärarna hade olika bakgrunder och ansåg att olika saker spelade större eller mindre roll i deras val av undervisning. De hade olika syn på religion och materialitet vilket inte grundar sig i de andra ramfaktorerna utan dem själva.

Saga upplevdes under intervjun som en lärare som var säker i sin roll som religionskunskapslärare. Hon har jobbat många år i yrket i flera olika humanioria ämnen och har enligt henne hittat ett vinnande koncept. En tydlig struktur på sina lektioner och undervisningsstil. Hon anser att det bästa sättet för elever att lära sig om religioner och olika traditioner är genom att de får förstå berättelserna som sagor. Saga väljer ofta att berätta historier från olika religiösa urkunder eller traditioner som sagor för att berättarstilen fungerar positivt med tonåringar. Även att ha en relation till sina elever och berätta upplevelser från sitt eget liv ger ämnet mer relevans. Saga är mer berest än många av sina elever och kan berätta mycket av vad hon själv upplevt, detta upplever hon engagerar eleverna ”Det tycker de är väldigt spännande. De älskar ju när man ger dem små bitar av sig själv. När jag kan berätta om hur det var när jag var i Varanasi till exempel.”. Hon upplever dock att det är svårt att hantera kontroverser inom religionskunskapsämnet. Exempel på detta är islam som hon anser är en svår religion att prata om då hon anser att det inte finns mycket bilder att visa och att det är en omdiskuterad religion och att hon har elever som är muslimer. Det kan vara väldigt känsligt att råka ‘’säga fel’’. Hon har en tydlig struktur där hon utgår från världsreligioner i sin undervisning, hon pekar tydligt på att det privata och teologiska är det viktiga inom religioner. Saga berättar att hon endast gör studiebesök till vad hon kallar för en ‘’neutral’’ kristen samlingslokal med sina elever som går i sjunde klass när de läser om kristendom och judendom. Hon har då en syn på att denna plats som ägs och drivs av svenska kyrkan är neutral, även om den har flertalet kristna symboler och objekt i sig. Tor har liknande tänk om studiebesök som Saga. Tor väljer också att genomföra studiebesök i en liknande lokal under samma omständigheter, det är även där han använder sig av olika religiösa objekt då det finns i lokalen. Utöver de anledningar som konstaterats tidigare i texten så väljer Tor att inte genomföra studiebesök då han inte kan kontrollera vad eleverna kommer möta när de är där. Han säger att han inte kan förbereda eleverna inför vad de kan komma att möta och väljer då hellre att bedriva annan undervisning som han anser att han kan ha större kontroll över. Embla

genomför inte heller studiebesök till heliga platser i vidare bemärkelse, dock inte av samma anledningar som Saga och Tor utan tidsaspekten är det som påverkar Embla val främst. Vidare så jobbar Embla mycket efter styrdokumenten och separerar det centrala innehållet i olika teman. Varje religion presenteras för sig, etik och moral för sig, och religion och vetenskap är ett separat moment. Hon anser att det inte är relevant i en modern värld att låta eleverna ta del av materiell kultur. Religion är något abstrakt och alla delar av religion som tar form i fysiska objekt är inte relevant i dagens samhälle då deras funktioner är utdaterade. ''En muslimsk kompass till exempel som man kan se efter Mekka…och det var ju viktigare förr, nu har ju liksom alla en app som visar vart det ligger.''. Detta är Emblas argument för att hon inte längre använder sig av materiell kultur på samma sätt i sin undervisning. Det som är viktigt för Embla att elever lär sig när de haft henne som lärare är att ha respekt för andra. Eleverna ska ha klarat av kursen och mognat under processen. Hon valde att inte säga några ämnesspecifika kunskaper som eleverna ska lära sig utan allmänna lärandemål.

Tor har jobbat i många år som religionskunskapslärare. Han jobbar också efter världsreligionernas uppdelning. Han presenterar världsreligionerna en och en, därefter följer ett separat avsnitt om etik och moral. Han skiljer sig från de andra lärarna med att han har ett introducerande moment som han kallar ''vad är religion?'' där han ger eleverna de förkunskaper de behöver för att kunna förstå resterande moment i kursen. Han anser att det är extra viktigt att eleverna lär sig om islam och fördomar kring olika religioner. Målet är att hans elever ska vara källkritiska och ha tillräckligt med kunskap för att kunna förstå olika religioner.

Vidar har undervisat i många år i religionskunskap och även i andra humanistiska ämnen. Vidar jobbar utefter världsreligionerna men trycker inte på det teologiska som det viktigaste inom religionerna. Han anser att det är viktigt med det materiella inte bara det teologiska, men på grund av de andra ramfaktorerna som nämndes tidigare har hans möjligheter att använda dem begränsats. ''Ja – helst så de kan känna på dem, men annars i bild. Det skapar en bättre känsla för att *det här är verkligt!*''. Vidar menar att det är relevant för eleverna att kunna känna på objekten för att skapa en verklighets känsla av religion, men om det möjligheten inte finns så är bilder ett bra substitut. Religionerna presenteras för eleverna ihop med deras syskonreligioner. Judendom, kristendom och judendom presenteras efter varandra, sedan hinduism och buddhism tillsammans. Han bakar in etik och moral avsnittet som ska vara med i varje religion som presenteras. Det han ansåg var det viktigaste att eleverna lär sig inom religionskunskap var i linje med Skolverkets syfte för ämnet. Vidar

anser att eleverna ska ha kunskap om etik och moral, kunna resonera och diskutera kring ämnet. Men även att ha förståelse för andra och sin egen tro samt förstå att det finns många likheter mellan olika religioner när de gått en religionskunskapskurs med honom.

Freja jobbar på ett liknande sätt som Vidar med världsreligioner. Men utöver de typiska aspekterna som associeras med världsreligioner, vilket brukar vara en basgenomgång av urkunder, viktiga gestalter och trosbekännelser, så säger hon även att hon tycker det är väldigt viktigt med materiell kultur och bilder i undervisningen för den religiösa förståelsen. Förutom att det är en relevant del av religion så hjälper användandet av ting och bilder eleverna förstå innehållet i undervisningen. Det är relevant att ge eleverna kunskaper på flera olika sätt inte endast genom text eller genomgångar. Det finns ingen religion som det är mer eller mindre relevant att använda sig av materiell kultur i. Hon anser att eleverna ska ha med sig basfakta när de går vidare i livet. De finns många aspekter som påverkar människor och deras religion är en del av det.

> Sen är ju religionsämnet så väldigt viktigt på många andra plan. Det här med att det skapar människors identitet, hur det hänger samman med kulturen till och med med språk kanske lagar till och med. Men för att komma dit och kunna göra det resonemanget. Och söka efter. Likheter och skillnader, så måste man ha baskunskap. (Freja, 2022).

Freja berättar i detta citat hur hon ser på ämnet och vad hon anser är relevant kunskap för eleverna. Freja säger att hade hon haft mer tid hade hon velat lägga mer tid på att ge en nyanserad bild av religion. Men med de ramfaktorer som påverkar henne i nuläget så hoppas hon på att ge eleverna baskunskaper för att de i senare utbildning kan bli religiöst litterära.

Freja skiljer sig från de andra lärarna då hon är den enda som verkligen trycker på det relevanta med materiell kultur och ser det som en essentiell del av religion som är lika viktig som det teologiska. Detta kan bero på att hon utöver religionskunskapslärare är utbildad konstnär och bildlärare där det materiella tar en stor plats.

6 Diskussion

Det finns flera ramfaktorer som påverkar undervisningen i religionskunskap. Som kan läsas i analysen så finns det flera faktorer som påverkar, de fem som Imsen (1999) tagit fram och faktorer som ryms under dem, samt läraren som sin egen ramfaktor till undervisningen. Många av de intervjuade lärarna hade liknande år i yrket, liknande ålder och liknande

behörigheter och de som hade liknande bakgrunder svarade liknande. De som skiljde sig från de andra lärarna resonerade annorlunda.

De olika lärarna hade olika syn på religion och materialitet. Det som räknas in i materiell kultur är fysiska objekt, lukter, syn, smak, känsel, hörsel, bilder och människan själv. I Sverige så finns det en protestantisk självförståelse och syn på religion, vilket innebär att materialitet inte ses som en stor del av religion. Med den synen på religion som finns i Sverige är religion något privat och främst teologiskt. Denna uppsats följer Morgan (1957) och Meyer och Houtmans (2012) tankar om sambandet mellan religion och materialitet. Religion handlar därmed inte endast om det abstrakta och tankar, utan handlar till lika stor del om det materiella. Det materiella är inte ett tillägg till religioner som hjälpmedel för att förstå den ‘’riktiga’’ religionen, utan en lika relevant del.

Studien baserar sig på fem lärares upplevelser och åsikter om deras syn på religion och materialitet. Det är en kvalitativ studie som intresserar sig för vad lärares själva anser är relevant. Denna metod är optimal för att få fram information som passar syftet. Hade studien intervjuat fler lärare hade resultatet kunnat bli mer generaliserbart och en kunde ha sett liknande mönster bland flera lärare. Hade fler lärare intervjuats hade resultatet haft en ökad reliabilitet. Dock så begränsar tiden vad som är möjligt att genomföra.

I analysdelen av denna uppsats har det redogjorts vilka ramfaktorer som lärarna uppgav påverkade deras undervisning. Även lärarna själva sågs som en ramfaktor i analysen. I kommande diskussion kommer svaren på uppsatsens frågeställningar besvaras och diskuteras i relation till teorin kring religion och materialitet som presenterats ovan.

Hur menar lärare att materiell kultur används i religionskunskapsämnet?

Majoriteten av lärarna menar på att materiell kultur inte används i någon större utsträckning. Bilder som agerade bildstöd i deras genomgångar var höjden på användandet för en del av lärarna. Speciellt objekt saknade en plats hos flera av lärarna. Objekt är inte relevant att använda sig didaktiskt eller i religionsvetenskapligt syfte. När ting väl har använts av lärare är åsikterna skilda. De flesta av lärarna anser att det skapat intresse och fungerat som en väldigt positiv utgångspunkt för eleverna i deras lärande. Men av olika anledningar inte kan använda sig av det i sin undervisning. Några av lärarna använde materiell kultur som läromedel där objekten hade ett ämnesspecifikt värde medan andra såg det som ett pedagogiskt läromedel för att förmedla information om något abstrakt. Några av lärarna anser dock att det är helt irrelevant då det inte skapar intresse, inte är praktiskt och inte fyller något pedagogiskt syfte.

Men alla intervjuade lärare har genomfört studiebesök. Att besöka olika heliga platser

är att inkludera flera delar av materiell kultur på samma gång. Endast två av de intervjuade förhöll sig positivt till att genomföra studiebesök medan resterande lärare ansåg att de inte gav tillräckligt med kunskap om religionen i fråga för att vara användbara. Det positiva var att det blev en upplevelsebaserad pedagogik som skapade oförglömliga minnen och gav en förståelse för religionen som inte kan uppnås i ett klassrum. De negativa aspekterna de resterande lärarna pekade på var att det tog för mycket tid från undervisningen, det sågs mer som en ‘’kul grej’’ för eleverna, det finns inte möjlighet att besöka flera olika religioner och att representanterna från de olika religiösa traditionerna inte lärde eleverna det lärarna tänkt.

Materiell kultur används i religionskunskapsundervisningen för två syften. Den pedagogiska möjligheten som gör det möjligt för elever att lära och gör abstrakta idéer mer förståeligt. Att materialitet i sig har ett ämnesteoretiskt värde. Dessa två anledningar tillsammans är vad som gör det möjligt att ha med materiell kultur i undervisningen.

Hur ser lärare på användandet av materiell kultur i undervisningen?

De flesta lärare som intervjuats menar att materiell kultur inte har någon plats i religionskunskapsämnet. Andra aspekter av religion anses viktigare att betona än det materiella. När bilder används i undervisningen har de som funktion att agera bildstöd för eleverna. Bilderna i sig agerade inte som läromedel. En av de intervjuade lärarna använde sig inte av bilder i sin undervisning, utom enskilda fall då en elev kommenterat någon av bilderna i läroboken. Två utav lärarna ansåg att materiell kultur inte var speciellt viktig i en nutida kontext eller i andra undervisningssammanhang. Endast en lärare uppgav att hon aktivt använder sig av flera olika delar av materiell kultur och såg det som en relevant del av undervisningen om religioner. Dock innebär inte detta att endast en vill använda sig av det. Många av dem anser att om tid hade funnits hade det varit relevant att använda sig av det till viss del.

Detta liknar vad Meyer och Houtman (2012) skriver om hur en stor del av befolkningen i västerländska har för . Majoriteten av lärarna betonade att det teologiska var mer relevant att eleverna fick baskunskaper om än aspekter som rörde materiell kultur. Det var en självklarhet för många av lärarna att världsreligionerna och det teologiska var det viktiga vad religion *egentligen* handlade om, den *riktiga religionen* så att säga. Men, detta menar inte att alla lärare delade denna syn. Även av de lärarna som inte valde att direkt använda sig av materiell kultur såg det som en relevant aspekt. De kunde dock inte se hur de skulle införa olika aspekter av materialitet, som studiebesök och artefakter, i sin undervisning.

Hur kan lärares syn på religion och materialitet beskrivas?

Lärares syn på materialitet inom religion är att det oftast är en irrelevant del av religion, med undantag för vissa lärare. Majoriteten av lärarna såg inte relevansen av det materiella i religioner. De hade ett förhållningssätt till frågor kring religion och materialitet som indikerade på att de inte ansåg att det var en relevant del av religion. En av de intervjuade motiverade att de väsentliga inom en religion är det teologiska och bör därför i elevernas grundutbildning i religionskunskap fokusera på den delen. En djupare förståelse för religion och dess olika aspekter bör i stället komma när eleverna är äldre och får en högre utbildning.

En lärare var dock väldigt tydlig med att det materiella spelar en stor roll i religionskunskap. Hon syftade till att det var en väsentlig del som eleverna blir introducerade till från starten av deras utbildning med henne. För henne var det inga konstigheter och en självklar del av hennes undervisning. Andra lärare menade att de tycker att det är en viktig del men att det centrala innehållet och hur skolan är konstruerad medför att det inte är lika lätt att använda sig av föremål i sin undervisning.

De åsikter som lärare delar med sig av i denna studie skiljer sig inte från vad tidigare studier på ämnet visat. Religion är en privatsak som sker inom en person. Det handlar om gudar och andra abstrakta aspekter, men inte om hur människors relation till dessa skapas, alltså vad materialitet kan innebära för människor (Jahnke, 2021, s.59-60; Meyer & Houtman, 2012, s.1-2). Dock så hade lärarna olika erfarenheter och ser olika på materialitet och religion, men generellt delade samtliga lärare en vanligt förekommande syn.

Vilka faktorer påverkar lärares val att använda sig av materiell kultur i sin undervisning?

I resultatet förekommer det flera ramfaktorer som påverkar lärares undervisning. Flera av faktorerna som uppmärksammades av lärarna i denna studie är samma faktorer som Lundström och Öberg fann i sina respektive studier som går att läsa i punkt 4.2 i denna uppsats. Tid är en tydlig faktor som påverkade flera av lärarnas val att använda sig av materiell kultur i sin undervisning. Hade det funnits mer tid hade flera av lärarna kunnat göra fler besök på heliga platser. Det är en tidskrävande process att lägga ner på studiebesök för lärarna. De flesta lärare vill också ha förarbete och efterarbete av studiebesöket vilket tar lektionstid som krävs för att ge eleverna mer stoff. Ett studiebesök kräver också transport tid som med största sannolikhet kräver att eleverna åker på lektioner de skulle haft med andra lärare.

En annan faktor som spelade roll var klassen. Storleken spelade roll då en större

elevgrupp innebar att objekt inte kunde användas lika effektivt som om med en mindre elevgrupp. Även antalet klasser spelade roll, en lärare sa att det blev orättvist om en klass fick ha ett studiebesök och inte de andra klasserna. Klassens uppsättning och personligheter påverkade valet av undervisningstyp. Olika klasser fungerar på olika sätt och behöver därmed olika didaktiska ingångar. Studiebesök och utforskande med fysiska objekt är en friare undervisningstyp som inte passar alla elevgrupper.

En annan stor faktor var skolans ekonomi. Artefakter och andra objekt ses som läromedel vilket lärare kan anse är skolans ansvar, inte den enskilde lärarens. Därför ligger ansvaret av att köpa in föremål på skolan om det ska kunna användas i undervisningen. Detta var dock inte fallet för alla lärare då flera av lärarna tagit med föremål som de själva införskaffat under deras liv och använder i sin undervisning. Ekonomi spelar även roll i vilka heliga platser som kan besökas då transporten till platserna kostar pengar. Skolan är inte villig att betala flera resor.

7 Slutsats

Det finns flera ramfaktorer som påverkar religionskunskapslärare möjligheter att använda sig av materialitet i deras undervisning. Tid, schema, eleverna, ekonomi och läraren påverkar lärares val att använda sig på materiell kultur. Det finns inte tid att åka på studiebesök och det finns inte tid att ta med sig sina artefakter till klassrummen mellan lektioner. Schemat tillåter inte att studiebesök genomförs i den utsträckning som hade varit önskvärt, då det inte går ihop med resterande lektioner. Elevgruppen påverkar vad som är möjligt och inte att genomföra undervisningsmässigt då det varierar från klass till klass. Ekonomin på skolorna tillåter inte heller att transport till heliga platser kan ordnas och inte att artefakter kan köpas in som läromedel. Dessa ramfaktorer ihop med läraren själv påverkar lärarens val när det kommer till materialitet i religionskunskapsundervisningen.

Lärares syn på materialitet och religion är en svår sak. En del av lärarna i studien pekade på relevansen av att materialitet men det reflekteras inte sedan i deras praktik. Andra svarade att det inte var relevant längre i samtiden och undervisade därefter. Men så fanns det lärare som både ansåg att det var relevant och använde sig av det. Dock så var resultatet att majoriteten av lärarna inte ansåg att det var tillräckligt relevant för att använda sig av i sin undervisning.

8 Referenslista

Broberg, M. (2020). The use of teaching materials in religious education in Sweden: a quantitative analysis of Swedish religious education teachers' reported use of teaching materials in RE classrooms. *British Journal of Religious Education*, *42*(1), s. 45-55.

Conroy, J. & Matemba, Y. (2014). Does religious education work? A multidimensional investigation. *British Journal of Religious Education, 36*(3), s.355-357.

Dalen, M. (2015). *Intervju som metod.* Malmö: Gleerups.

Danmarks Evalueringsinstitut. (2009). *Undervisningsmidler i folkeskolen : undersøgelse af hvordan lærerne vælger og bruger undervisningsmidler.* Vester Kopi.

Engelke, M. (2012). Dangerous Things: One African Genealogy. I D. Houtman, B. Meyer (Red.), *Things – Religion and The Question of Materiality* (s.40-61). Fordham University Press.

Francia, G. (2011). Children's right to equitable education: A welfare state's goal in times of Neoliberalism. *Education Inquiry, 2*(3), s. 401-419.

Fredriksson, A. (2010). *Hur organiseringen av skolan påverkar lärares offentliga tjänstemannaskap.*(Göteborg Studies in Politics, 123), [Doktorsavhandling, Göteborgs Universitet]

Hubbard MacKay, M. (2021). Teaching Religion Within an Object-Oriented Ontology. *Religion & Education, 49*(1), s.1-22.

Imsen, G. (1999). *Lärarens Värld : Introduktion Till Allmän Didaktik.* Studentlitteratur AB

Jackson, R., Ipgrave, J., Hayward, M., & Hopkins, P. (2010). Materials used to Teach about World Religions in Schools in England.

Jahnke, F. (2021). *Toleransens altare och undvikandets hänsynsfullhet: Religion och meningsskapande bland svenska grundskoleelever* (Södertörn Doctoral Dissertations, 186) [Doktorsavhandling, Södertörns högskola].

Lindblad, S. och Sahlström, F. (1999). Gamla mönster och nya gränser. Om ramfaktorer och klassrumsinteraktion. *Pedagogisk Forskning i Sverige 4*(1). s. 73-92.

Lopez, D., S., Jr. (2012). From Stone to Flesh – The Case of the Buddha. I B, Meyer & D, Houtman (Red), *Things - Religion and the Question of Materiality* (s.77-89). Fordham University Press.

Lundström, U. (2007). *Gymnasielärare - perspektiv på lärares arbete och yrkesutveckling vid millennieskiftet.* (Doktorsavhandlingar inom den Nationella Forskarskolan i Pedagogiskt Arbete, 7), [Doktorsavhandling, Umeå Universitet].

Meyer, B., & Houtman, D. (2012). Introduction: Material Religion-How Things Matter. I B, Meyer & D, Houtman (Red), *Things - Religion and the Question of Materiality* (s.1-26). Fordham University Press.

Morgan, D. (2010). Mind and Matter: Selected Papers of the Nordik 2009 Conference for Art Historians, ed. Johanna Vakkari. *Studies in Art History*, *41*. Helsinki: Helsingfors

Osbeck, C. & Pettersson, P. (2009). Sweden: non-confessional and confessional education, i H-G. Zieberts och U. Riegel red., *How Teachers in Europe Teach Religion : An International Empirical Study in 16 Countries*. Lit Verlag: Berlin.

Quennerstedt, A. (2012). Kommunens ansvar och inflytande på skolområdet. I M. Jarl & J. Pierre (red.).S*kolan som politisk organisation*, Malmö: Gleerups, s. 51– 66.

SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2003460-om-etikprovning-av-forskning-som_sfs-2003-460

Sikorová, Z. (2012). The role of textbooks in lower secondary schools in the Czech Republic. *IARTEM E-Journal*, *4*(2), s.1-22. https://doi.org/10.21344/iartem.v4i2.774

Skolverket. (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011.* Hämtad 2022-05-04 från https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2011/laroplan-examensmal-och-gymnasiegemensamma-amnen-for-gymnasieskola-2011?id=2705

Stenlås, N. (2009). *En kår i kläm – Läraryrket mellan professionella ideal och statliga reformideologier.* Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2009:6. Regeringskansliet: Finansdepartementet

Svingby, S. (1982). "Läroplanen, läromedlen och undervisningens innehåll" i U. P. Lundgren red., *Läroplaner och läromedel : En konferensrapport* (Institutionen för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning, Stockholm.

Tallaksen, I, M. & Hodne, H. (2014). Hvilken betydning har læremidler i RLE-faget?. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, *98*(5). s.352-363.

Toft, A. & Broberg, M. (2018). Perspectives: Mediatized Religious Education. I K. Lundby (Red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia* (s.225-242). De Gruyter Open.

Van Den Hemel, E. (2012). Things That Matter: The Extra Calvinisticum, the Eucharist, and John Calvin's Unstable Materiality. I D. Houtman, B. Meyer (Red.), *Things – Religion and The Question of Materiality* (s.62-76). Fordham University Press.

Widholm, T. (2020). *Läromedel i praktiken: Läkemedelsbruk i religionskunskap på gymnasieskolan.* (Linköping Studies in Pedagogical Practices Dissertation, 39), [Doktorsavhandling, Linköpings universitet]

Zieberts, H., G. & Riegel U. (2009*). How Teachers in Europe Teach Religion : An International Empirical Study in 16 Countries*. Lit Verlag: Berlin.

Öberg, J. (2019). *Samhällskunskap från styrdokument till undervisning Tjugo lärare ramar in vad som påverkar deras praktik.* (School of Education and Communication, 35), [Doktorsavhandling, Jönköpings universitet]

9 Bilaga: Intervjuguide

Intervjuguide

1. Hur gammal är du?
2. Hur länge har du jobbat som religionskunskapslärare?
3. Kan du berätta om dig själv som lärare, vilka ämnen undervisar du i, vilka ämnen är du behörig i, osv.
4. Kan du berätta hur du lägger upp din undervisning? (Undervisningsformer, teman, material, världsreligioner)
5. Vad anser du är extra viktigt att elever lär sig om?
6. Använder du föremål i din undervisning? Visar du upp statyer, halsband, eller några andra sorters föremål?
   Om ja:
   - Hur använder du föremålen i undervisningen/bilder av?
   - När i din undervisning kommer dina elever i kontakt med dessa föremål? (I klassrummet, inför prov, i början av ett område, dekoration i pp etc)
   - Kan du berätta hur du väljer vilka föremål som du ska visa eleverna (kors, davidsstjärna, buddha staty), (Vilken sorts religiositet). tycker du det är mer passande att visa saker som reflekterar vissa religioner?
   Om nej:
   - Varför inte?
7. Vad tycker du om att använda sig av föremål i undervisningen? För eleverna
   -Vilka svårigheter innebär det för dig som lärare att jobba med olika religiösa föremål och platser? I det praktiska arbetet.
8. Tror du det är viktigt för elever att ta del av religiösa föremål? Att kunna röra och ses saker som kan användas i religioner?
9. Tror du det är något man endast kan lära sig av att ta del av föremål i undervisningen?
10. Kan du berätta om när du använt föremål i undervisningen och hur det gick? (Kläder, mat, etc)
    - Varför gick det bra/mindre bra?
11. Brukar du ta med dina elever studiebesök till platser där eleverna kan se och röra saker? Tex. kyrkor, gravplatser, etc
    - Varför/varför inte?
    - Hur väljer ni platser och kan du ge exempel på platser som du har besökt/tänkt besöka?
12. Hur arbetar ni kring ett studiebesök? Förarbetet, efterarbetet.
13. Anser du att det är någon skillnad mellan att använda föremål i klassrummet och att besöka religiösa platser?
14. Finns det några speciella kunskaper som eleverna behöver ha för att kunna hantera föremål och platser på ett meningsfullt sätt?
15. Pratar du med dina kollegor om användandet av religiösa föremål i undervisningen med kollegor?
16. Finns det något som ni vill tillägga?